

Szabó Loránd

A „Köztársaság kalóza” átkelt a Styxen

Bob Denard

2007. október 13-án, 78 éves korában elhunyt Pierre-Robert „Bob” Denard „ezredes”, aki a XX. század történetének második felében Afrika egyik legismertebb fehér zsoldosa volt az ír „Mad Mike” Hoare, a belga „Black Jack” Jean Schramme vagy a kilencvenes években Kongóban felbukkant Christian Tavernier mellett. Ő volt Franciaország sötétbe burkolt keze, Charles de Gaulle jobbkezének, Jacques Foccart-nak¹ a végrehajtója a terepen, vagyis Afrika volt francia gyarmatain.² A vele szimpatizálók szerint a haza érdekében lépett fel, amikor az nyíltan nem tehetné, ellenségei szerint azonban csak pénzsóvárságát takargatta a hazafiasság látszatával, sőt, szemére vetik szélsőjobboldali kapcsolatait is – igaz, sosem tagadta meggyőződéses antikommunizmusát.

Életében számos nem teljesen tisztázott „foltot” találni, hiszen több eseményről vagy csak az általa közreadott beszámolót,³ vagy többek nem egyező emlékeit ismerjük. Így nem csoda, hogy még a nemzetközi mércével is mértékadó lapokban (pl. *The Independent*, *La Libération*, *Le Figaro*, *The Economist*, *Le Monde* stb.) a róla szóló – a halála apropóján megjelent – rövid életrajzi leírásokban⁴ is számos ellentmondó vagy változó adattal találkozhat az olvasó, melyek ellenére nem kétséges, hogy fordulatokban gazdag volt az élete.⁵ Az sem véletlen, hogy Frederick Forsyth: *A háború kutyaí* (*The Dogs of War*, 1974) című

regényében róla mintázta a régi vágású nyugati zsoldost,⁶ Clint Eastwood pedig 1979-ben megvette élete megfilmesítésének jogát.⁷

Bordeaux-ban 1929. április 7-én született katonacsaládba, tizenévesen ellenálló volt a második világháborúban, majd Francia Indokínába ment önkéntes matróznak 1948-ban. Az indokínai francia haditengerészeti kommandósok szállásmestere volt, járt Algériában is,⁸ azután 1952-ben kilépett/elbocsátották a hadseregéből,⁹ és sofőrnek szegődött Marokkóba, s ott belépett a protektorátus rendőrségének kötelékébe (1952–57). 1954-ben itt olyan jobboldaliak körébe keveredett, akik a baloldali francia miniszterelnök, Pierre Mendès France meggyilkolásán mesterkedtek.¹⁰ Letartóztatták, 14 hónapot töltött vizsgálati fogságban, mielőtt felmentették. Marokkóban házasodott meg először. 1957 után Párizsban egy háztartási gépeket áruló cég bemutató ügynökeként dolgozott, amikor egy ismerőse felhívta a figyelmét egy hirdetésre, mely szerint az egyre forrósodó helyzetű Belga Kongó Katanga nevű régiójába bányászati cégek biztonsági embereket keresnek. Legközelebb ott bukkant fel kommandós ruhában, a magának vindikált ezredesi rangban.

Az 1960-as évektől sorra különböző afrikai konfliktusokban avatkozott be a nyugati világ, de főként Franciaország érdekében.

1961 decemberétől nagyjából 1962 végéig vagy 1963 januárjáig, az 1960-ban függetlenné vált, majd polgárháborúba bonyolódó Kongóban a katangai „szörnyűek/borzalmasok” („*les affreux*”) nevű zsoldoscsapat egyik vezetője volt,¹¹ akik (a belga bányai érdekeket képviselő) Moïse Tshombét/Csombét támogatták Katanga elszakadási törekvésében.¹² Egy másik zsoldosvezérrel, Mike Hoare-val sikeresen visszaverték a Tshombe ellen küldött ENSZ-erőket. Az ENSZ az USA támogatásával támadást indított a szeparatistákat támogató zsoldosok ellen, így Denard és Schramme Kolwezi eleste után (1963 januárja) a portugálok jóváhagyásával Angolába menekültek, majd onnan Franciaországba.

1963 augusztusától 1964 végéig Észak-Jemenbe utazott a brit titkosszolgálat, az MI6 megbízásából 17 zsoldossal, hogy

a Szaúd-Arábia által pénzelt royalista törzsi ellenállók Mohamed al-Badr trónörökös vezette seregében küzdjön a Nasszer Egyiptom által¹³ támogatott köztársaságparti kormány ellen. Az egyiptomi repülők által bombázott tuaregeket kellett harcba kiképeznie a sivatagban.

1964 végén visszatért Kongóba, mivel Tshombe – immár miniszterelnökként – alkalmazta francia ejtőernyősökből és az Idegenlégióból toborzott zsoldosokkal, és egy csoport katangaival zászlóaljat hozott létre, hogy a kubai és kínai támogatást élvező különböző baloldali gerillák (Gbenye, Soumialot és Mulele követői) ellen küzdjenek, így számos ember visszatérhetett lakhelyére. Valószínű, hogy ő is részt vett a belga–amerikai Vörös Sárkány Műveletben, melynek során Stanleyville (ma Kisangani) ezernél

Fotó: Szilasi Ildikó
Bunda asszonyok hajnalban
a gungui piacra felé menet,
Kongói Demokratikus
Köztársaság, Bandundu megye,
2006 ősze

is több fehér telepesét megmentették attól, hogy lemészárolják őket a *simba* lázadók, azaz a kábítószertől feltüzelt helyi halál-osztagok. 1965 novemberében a hadsereg vezetője, Joseph-Désiré Mobutu tábornok megdöntötte Tshombe hatalmát, amíg az külföldön volt. Mobutu is alkalmazta öt embereivel Mike Hoare után, de úgy vélte egy idő után, hogy ellene szervezkednek, ezért fel akarta oszlatni őket. 1967 nyarán Denard csatlakozott a Maniéma vidékén jelentős terület ellenőrző belga zsoldos, Schramme embereihez és a katangaiakhoz a keleti lázadásban, de az elején megsebesült, és más sérültekkel együtt Rhodesiába repült (Ndaywel E Nziem 1998: 658–660.). Az ezt követő zűrzavarban megpróbálta az ostromlott Schrammát felmenteni, és egy 80 főnyi, zsoldosokból és katangai csendőrokból álló kerékpáros osztag élén Angolából megpróbált hozzá eljutni, hogy segítse

Schramme bukavui kitérését (melyre október végén került sor, amikor Ruandába menekült), de tragikomédiába fulladt az egész, a kongói légierő visszaüzte őket Angolába (Odom 1992).

1968–78 között a gaboni kormányt segítette tanácsadóként. Eközben több helyen is „segédkezett”. A Nigériában 1967–70 között önállóságra törekvő biafrai ibók oldalán küzdött 1968-ban, fegyvert és gyógyszereket szállítva nekik; majd állítólag egy a guineai kormány elleni akcióban is benne volt 1970-ben; 1972-ben Kadhafival találkozott Líbiában; 1975-ben az MI6 és a CIA támogatásával Angolában Jonas Savimbi oldalán harcolt; 1976-ban Cabindában; 1977-ben Beninben a baloldali rezsim megdöntésére irányuló puccskísérlésben vett részt, majd állítólag megkeresték, hogy segítsen destabilizálni James Mancham seychelles-szigeteki rendszerét. A sikertelen benini csíny után 1977-ben újra Rhodesiába ment.

Még gaboni tanácsadói megbízatása idején jutott el első alkalommal későbbi „állandó fellépéseinek színterére”, a Comore-szigetekre, amelyek Mayotte kivételével 1975 nyarán mondták ki Franciaországtól való függetlenségüket.¹⁴ Francia kérésre szeptemberben letartóztatta Amhmed Abdallah elnököt, és a tizenéves Ali Soilihra cserélte.

1978 májusában visszatért a Comore-szigetekre 43 emberrel, hogy véget vessen Soilih véres uralmának, s visszacserélte Ahmed Abdallahot.¹⁵ Ettől kezdve a nem sokat érő comore-i hadsereggel versengő, mintegy félezer fős elnöki gárda megszervezését vette kézbe bő tucatnyi európai (francia ajkú) kiképző segítségével. A gárda működési költségeihez előbb Rhodesia, majd az ottani fajvédő rezsim bukása után Dél-Afrika járult hozzá. Denard újból megnősült, áttért az iszlám vallásra,¹⁶ a helyi gazdaság és infrastruktúra (útépítés, mezőgazdaság) fejlesztésében erőteljesen kivette a részét. 1978-as csínye viszonylagos stabilitást hozott egy évtizedre a szigeteknek, az elnök igazából csak a bábja volt, a tényleges hatalmat ő birtokolta. Egyben az izolált dél-afrikai apartheid-rendszer számára nyitott kiskaput, mivel a Comore-szigeteken keresztül tudott fegyvereket beszerezni, s Denard „országása” jól jött Franciaországnak is, mely rajta keresztül fegyvereket adhatott el az embargótól sújtott rezsimnek, bár 1981-től Párizs¹⁷ látszólag eltávolodott tőle, különösen, miután 1987-ben a benini kísérlete miatt pert indítottak ellene. Ezután inkább Pretoriához közeledett.¹⁸ A fajúldozó Dél-afrikai Köztársaság a vele szemben álló Mozambik és Angola elleni katonai műveletek logisztikai központjaként is használta, lehallgatóállomást telepített a szigetekre a segítségével.¹⁹

1987-ben az elnöki gárdában lázadás tört ki ellene, amelyet Denard levert, de a nyolcvanas évek végére a Dél-afrikai Köztársaság is megváltozott, Namíbiát például hagyta függetlenné válni, a zsoldosokat a hivatalos politika már nem támogatta,²⁰ és emiatt Abdallah elnök úgy vélte, itt az idő, hogy lerázza a nyakára ültetett európai vezetésű gárdát.

1989 novemberében állítólag Abdallah rendeletben szólította fel az elnöki gárdát a comore-i hadsereg lefegyverzésére, mivel az – Denard szerint – puccsra készült. A rendelet aláírása után állítólag a sereg egy tisztje lépett az elnök irodájába, lelőtte az elnököt, Denard-t megsebesítette, majd az elnöki gárda egy európai tisztje lelőtte a merénylőt. Az új franciabarát elnök Mohamed Taki Abdulkarim lett. December elején francia ejtőernyős egységek Denard-t és embereit Dél-Afrikába menekítették, és csak 1993 februárjában tért vissza Franciaországba, ahol 1991 óta letartóztatási parancs volt ellene érvényben, ekkor fogták perbe Benin miatt. 1993-ban a benini kísérlet miatt öt év felfüggesztésre ítélték Párizsban.

Az apartheid megszűnése (1994) és egy tartózkodóbb francia Afrika-politika következett, ő azonban még egy puccsot hajtott végre. 1995-ben Norvégiában vett egy régi halászhajót, s szeptember 27-ről 28-ra virradóra Saïd Mohamed Djohar elnököt döntötte meg mintegy harminc, a comore-i partoknál felfújható motorcsónakokból kitett emberrel, ez volt a Kaskari Művelet.²¹ Jacques Chirac francia elnök is jóváhagyta Denard 1995-ös államcsínyét, a fekete-afrikai országok először hiába tiltakoztak, csak mikor azzal fenyegetőztek, hogy nem vesznek több francia fegyvert, akkor avatkoztak be egy október 4-i francia–comore-i megállapodás alapján francia kormánycsapatok.²² De mégsem Djohar maradt az elnök, mivel ellenőrizhetetlenné vált, hanem a franciáknak is megfelelő Mohamed Taki Abdulkarim. Denard megadta magát a franciáknak, akik hazavitték Párizsba perbe fogni, de ezúttal Abdallah elnök 1989-es meggyilkolásáért indult meg ellene a per 1999-ben, mivel el akarta őt mozdítani a gárda éléről. 10 hónapot töltött előzetesben, de a volt elnök családja visszavonta a keresetet, és bizonyíték híján ejtették a vádat. Visszavonult médoc-i szőlőbirtokára. Hiába akart, nem térhetett már vissza a szigetekre, mivel a közben újabb puc-

csokkal hatalomra jutott új comore-i elnökök sorra ellenezték. Közben felhalmozott vagyona a pereskedések és rossz befektetések miatt lassan elapadt, ráadásul szervezetét megtámadta az Alzheimer-kór. 2001-ben a veronai államügyész azzal vádolta, hogy a szélsőjobboldali olasz körökben toborzott az akkori comore-i elnök, Azali Assoumani ezredes hatalmának megdöntésére. 2006-ban az 1995-ös puccs perében 5 év börtönt kért rá az ügyész, de ő és társai²³ azzal védekeztek, hogy Franciaország hallgatólagos jóváhagyásával cselekedtek.²⁴ Őt évet kapott felfüggesztve bűncselekmény elkövetésre irányuló csoportos szervezkedésért, bár a francia titkosszolgálat szerepét is elismerték az ügyben – ezért lett csak felfüggesztett. Ám 2007 júliusában a feljebbviteli bíróság pénzbüntetésre és 4 évre ítélte, melyből egy letöltendő, három felfüggesztett lett volna, de megromlott egészségi állapota miatt nem kezdte meg az egy év letöltését sem.

„A francia titkosszolgálat fegyveres karja volt ő a hideg-háborús időkben, az állam zsoldosa, amikor a volt afrikai gyarmatokon a francia érdekeket a belpolitika részének tekintették”(Antoine Glaser, idézi: Lichfield 2007), s a kérdésre az egyik perben, hogy csak akkor lépett-e akcióba, ha Franciaországtól „zöld lámpát” kapott, azt válaszolta, hogy nem egészen, sárgánál cselekedett... A titkosszolgálatok és a zsoldosok közt „ugyanolyan a kapcsolat, mint a nemes apa és fattyú fia közt”, nyilatkozta egy mai zsoldos. Denard nem hagyott hátra „szakmai” utódot: nincs igazán olyan a francia zsoldosok közt, akinek kellő katonai kiképzése, harci tapasztalata, kiképzői képessége, szervezőképessége és megfelelő felső kapcsolata lennének. A mai francia zsoldosok közül senki nem képes egy század vezetésére, maximum egy szakaszéra, véli az egyik mai francia zsoldos. Az angolszászok ipari jellegű munkát

Fotó: Szilasi Ildikó
Emanuel, egy pendé
hagyományörző táncscsoport
tagja fellépés előtt,
Kongói Demokratikus
Köztársaság, Bandundu megye,
2006 ősz

végeznek, míg a franciák kézművesek, jobban tudnak improvizálni, a nem teljes háttér kényszere miatt (Dominguez – Vignaux 2003).

Ő átmenetet képviselt a pontszerű és szervezetlen zsoldosság (1960-as, 1970-es évek, rögtönzött akciók a frissen függetlenné vált államokban az erőforrások ellenőrzésének fenntartására) és a mai, bonyolult technikát használó katonai magánszervezetek között: a külpolitika meghosszabbított eszközének tekinthető. Amit viszont Denard kialakított a 80-as években gárdájával és a maroknyi európaival, az már a mai magánszervezetek egyik elődjének tekinthető, mivel ők is vállaltak katonai akciókat az afrikai kontinensen.²⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM:

BÉGUIN, FRANÇOIS

2007 „Bob Denard a toujours agi pour le compte de l'Etat français” Le Monde, 15.10.2007. <http://www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3224,36-967276,0.html>.

CHAPLEAU, PHILIPPE

2003 „Les entreprises para-privées de coercition: de nouveaux mercenaires? De Bob Denard aux sociétés militaires privées à la française.” Cultures & Conflits n°52, 4/2003: 49–66. pp. <http://www.conflits.org/document977.html>.

DOMINGUEZ, FRANÇOIS – VIGNAUX, BARBARA

2003 „La nébuleuse des mercenaires français.” Le Monde diplomatique, Août 2003: 4–5. pp. <http://www.monde-diplomatique.fr/2003/08/DOMINGUEZ/10303>.

THE ECONOMIST

2007 „Bob Denard. Bob Denard, mercenary and coup-master, died on October 13th, aged 78” (from print

edition) The Economist, Oct 18th 2007. http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=9982943.

FERREIRA, MANUEL

2001 „The Killing of a President. South African Military Intelligence (1987–1994).” <http://uk.geocities.com/sadfbok/manfer.html>.

LE FIGARO/C. M.

2007 „L'ancien mercenaire Bob Denard est mort” Le Figaro, 14 octobre 2007. http://www.lefigaro.fr/france/20071014.WWW000000028_I_ancien_mercenaire_bob_denard_est_mort.html.

LICHFIELD, JOHN

2007 „Bob Denard. Mercenary Operating in Africa.” Independent Online, 16 October 2007. <http://news.independent.co.uk/people/obituaries/article3063842.ece>.

LIBÉRATION

2007 „Feu Bob Denard. Le mercenaire français, impliqué dans plusieurs coups de force en Afrique, est décédé.” Libération, 14 octobre 2007. <http://www.liberation.fr/actualite/societe/284505.FR.php?rss=true>

MARGOLIS, ERIC

2006 „Denard” June 29, 2006. <http://www.ericmargolis.com/archives/2006/06/denard.php>.

NDAYWEL E NZIEM, ISIDORE

1998 Histoire générale du Congo. De l'héritage ancien à la République Démocratique. Paris, De Boeck & Larcier (Duculot).

ODOM, THOMAS P.

1992 Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas Combat Studies Institute. <http://www-cgsc.army.mil/carl/resources/csi/odom2/odom2.asp>.

Fotó: Jasper Kata
Korán-olvasás az apai sírnál

Fotó: Szilasi Ildikó
Bunda asszony portréja,
Kongói Demokratikus
Köztársaság, Bandundu megye,
2006 ősze

OPERATION AZALEE (S.D.)

<http://www.specwarnet.net/miscinfo/azalee.htm>.

SAINT-JACQUES, PATRICE

2007–2008 „Bob Denard le mercenaire.” *Le Monde et ses magouilles*. <http://www.monde-magouilles.com/bobdenard.php>.

TELEGRAPH

2007 „Bob Denard” *Telegraph*, 16/10/2007. <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2007/10/16/db1601.xml>.

WIKIPEDIA

2007 „Bob Denard” http://fr.wikipedia.org/wiki/Bob_Denard, http://en.wikipedia.org/wiki/Bob_Denard.

VÉGJEGYZET

¹ Ismertebb becenevén *Monsieur Afrique*, aki több elnöknek volt afrikai ügyekben tanácsadója 1960–1974 között.

² Az úgynevezett *Françafrique*-ban („Franciafrikában”).

³ Denard, Bob –Fleury, Georges (1998): *Corsaire de la République*. Paris, Robert Lafont.

⁴ Magyarul egy bővebb életrajzi ismertető a *Kül-Világ* című on-line folyóiratban jelent meg. Csizmadia Sándor (2007): „Innen hiányzik azt írás címe” *Kül-Világ*, IV. évf. 2007/3. <http://www.kul-vilag.hu>.

⁵ Még az is keveredik, hogy Bob Denard volt-e az eredeti neve, és a Gilbert Bourgeaud nevet csak a francia titkosszolgálattól kapta, vagy netán fordítva? A nyolcvanas évektől már kezdték „kiszínezni” élet-történetét, tévés show-műsorokba hívták meg.

⁶ Mivel 1968-ban a biafrai háborúban járt tudósítóként.

⁷ A tervből azonban semmi sem lett.